

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні засади досліджень публічного простору у сучасній соціології.....	5
1.1 Визначення поняття публічного простору міста.....	5
1.2. Роль публічного простору у формуванні громадського життя столиці.....	8
1.3. Безпека як базовий аспект функціонування публічного простору міста.....	14
Висновки до першого розділу.....	18
Розділ 2. Адаптація публічного простору міста Києва до вимушених умов, викликаних початком повномасштабної російсько-української війни.....	20
2.1. Правові фактори впливу на функціонування публічного простору Києва під час воєнного стану.....	20
2.2. Взаємозаміна понять приватного та публічного простору міста в умовах війни.....	26
2.3. Соціокультурний розвиток міста Києва під впливом воєнного контексту.....	29
Висновки до другого розділу.....	32
ВИСНОВКИ.....	34
Список використаних джерел.....	36

Вступ

Актуальність теми

Війна в сучасному світі набуває сюрреалістичного значення, оскільки її зміст вимірюється категорією «території», але руйнівні наслідки поширюються далеко за межі контурів на карті. Впровадження на території країни, що є жертвою збройної агресії та перебуває під постійною загрозою нападу, спеціального воєнного стану, що вносить корективи у функціонування простору міст та громад, які не є безпосередньо полем відкритих бойових дій, але щодня наражаються на загрозу ударів ворога з повітряного простору, стає необхідністю для захисту населення.

Простір міста завжди відображає суспільство зсередини, його настрої, бажання, цілі та ментальність, притаманну мешканцям міста. Отже, суспільство створює простір навколо себе своєю буденністю. Відповідно українське суспільство під час війни зазнає динамічних змін, міцно закріплюється на шляху розвитку та переосмислення минулого заради створення перспективного майбутнього. Так, війна не зупиняє відлік часу, не ставить на паузу функціонування міст й абсолютно точно не знижує активності у публічному просторі, лише видозмінює її відповідно до умов, але абсолютно точно знищує сам публічний простір в тому вигляді, яким він був до початку повномасштабної російсько-української війни.

У працях А. Лефевра, П. Бурдьє, Д. Гарві, Х. Лефевра, Ю. Габермаса, Х. Ардент, Дж. Джейкобс та інших дослідників соціальних взаємодій, функціонування міського простору та його особливостей розвитку, лежить основа до визначення зв'язку суспільства та нефізичного простору в якому воно перебуває. Розглядаючи концепцію Девіда Гарві «право на місто», розкривається поняття активної громадської участі у формуванні міського середовища та принципів рівності у його впорядкуванні. Так, німецький соціолог Юрген Габермас висунув ідею важливості ролі публічного простору для створення демократичного діалогу через комунікативні дії, обговорення

та дискусії, що сприяють формуванню громадської думки та прийняттю важливих, узгоджених в суспільстві рішень. Генрі Лефевр теж розглядає міський простір як соціально вироблену реальність, що формується через соціальні практики. Автор також додає про формування ідентичності та соціальних відносин на базі певного соціального контексту. Загалом підходів до вивчення міського публічного простору не так багато, та всі вони розглядають поняття під різними кутами, що дає можливість дослідити кожен окремий аспект його функціонування, посилаючись на конкретні теорії.

Таким чином, вище згадані праці складають основу теоретичного розгляду теми дослідження й слугують якісним підґрунтям для виокремлення особливостей поняття «публічного простору» міста під час воєнного стану.

Об'єктом бакалаврської роботи є публічний простір міста Києва в умовах воєнного стану.

Предметом бакалаврської роботи є особливості функціонування публічного простору під час повномасштабного російського вторгнення 2022 р. на прикладі міста Київ.

Метою бакалаврської роботи є виявити вплив війни та введеного відповідно до неї воєнного стану під час повномасштабного російського вторгнення 2022 р. на функціонування публічного простору міста Києва.

Завдання бакалаврської роботи:

- описати концептуальні підходи до визначення публічного простору у сучасній соціології
- визначити взаємозв'язок між публічним простором, громадським життям та соціокультурними процесами в умовах воєнного стану
- виявити вплив правових факторів на функціонування публічного простору Києва в умовах повномасштабної війни
- визначити зміни в організації та використанні публічного простору столиці, що перебуває в умовах воєнного стану

Розділ 1. Теоретичні засади досліджень публічного простору у сучасній соціології

1.1 Визначення поняття публічного простору міста

Перебувати в публічному просторі для сучасної людини — це знаходитись в своєму природному середовищі, бути невід’ємною частиною власної буденності та урбаністичного способу життя, який американський соціолог Луїс Вірт вважав формою соціального існування та визначав саме місто як «відносно велике й постійне поселення соціально гетерогенних індивідів»[Wirth L. Urbanism as a Way of Life / L. Wirth., 1938.].

За визначеннями таких класиків соціології як М. Вебер, Т. Парсонс, Ф. Тьонніс, В. Парето, суспільство є взаємодією, системою відносин з механічним зв’язком її частин, що тісно пов’язані та здійснюють взаємовплив. «Згідно зі Н. Смелзером суспільство — це об’єднання людей, яке має певні географічні кордони, спільну законодавчу систему і певну національну (соціокультурну) ідентичність»[Мозговий Л. І. Соціально-політичні студії / Л. І. Мозговий, В. В. Степанов. – Слов’янськ, 2020.].

Якщо відкриті публічні простори вважати за місця зосередження великої кількості людей, що є основною складовою одного суспільства, то чи можна вважати взаємодію між ними незворотнім та цілком очевидним процесом, який утворюється природним шляхом та веде до розвитку суспільства?

Анрі Лефевр зазначав, що розвиток суспільства можна сприймати лише безпосередньо у міському житті завдяки реалізації міської спільності. Тож, «соціальні відносини залишаються абстрактними та нереалізованими, поки вони не отримують конкретного вираження та не вписуються матеріально й символічно в життєвому просторі міста»[Чича Є. Д. Уявлення про Бессарабський ринок як публічний простір міста Києва в умовах карантинних обмежень [Електронний ресурс] / Є. Д. Чича. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a883e8a8-cb87-4191-b297-1974466233af/content>]. Тобто, місто відіграє роль середовища для

підтримання суспільства як єдиного живого організму. Роберт Парк описував місто, в якому народився й проживав як: «щось більше, ніж сукупність індивідів та зручностей... щось більше, ніж набір соціальних інститутів та адміністративних одиниць. Місто – це, радше, мислення, тіло звичаїв та традицій, продукт природи, особливо – людської природи» [Park R. E. The city. Chicago: University of Chicago Press / R. E. Park, E. W. Burgess. – 2019.]. Місто стає рефлексією ідей та цінностей. Ми можемо сприймати його як фон в своїй системі координат, рухаючись до конкретної точки, але не можемо не спостерігати кожен рух, який здійснюємо на відрізку міської площини та не досліджувати його вплив на оточуючий світ через власні переконання, потреби та амбіції, характерні для нас, як для суб'єктів міського буття. Формувати, змінювати, залишати відбитки та ходити протоптаними стежками за вже готовими — перетворювати фізичний простір в складне соціальне утворення. «Публічні простори — це не просто міський благоустрій, бо поняття стосується не лише дизайну. Важливою складовою є люди, які будуть використовувати цей простір. Адже вони не лише пасивні відвідувачі: своєю присутністю та поведінкою вони є співтворцями цього простору та роблять його унікальним» [Севрук О. Публічний простір як об'єкт правового регулювання / О. Севрук. // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2017. – С. 163–169.]. Публічний простір виступає майданчиком для такого «існування» своїми будівлями, площами, парками, вулицями тощо, де збираються жителі та гості міста, туристи, фланери та бродяги, впізнаючи один одного за ознакою ментальної приналежності до міста, його району, певної частини фізичного публічного простору.

Та чи можна так легко оперувати самим поняттям «публічного простору», якщо в оригінальному контексті із європейської традиції міських досліджень воно позначається як «public space»? Відповідно, ««public space» розглядається в трьох основних аспектах: 1) як відкритий простір для відпочинку, рекреації, охорони здоров'я; 2) як простір дебатів; 3) як доступний, відкритий простір – місця, доступні для всіх, або для різноманітних груп осіб,

що базуються на основі соціальної свободи пересування та анонімності»[Жулькевська О. Суспільний простір міста як об'єкт соціологічного вивчення та емпіричний референт соціальних змін / О. Жулькевська. // Соціологічні студії. – 2012. – С. 61–66.].

В українській мові часто можна зустріти такий варіативний ряд схожих за визначенням, але різних за акцентуванням на конкретних аспектах понять, що вживаються як синоніми для позначення одного й того ж феномену: «соціальний простір», «суспільний простір», «громадський простір» та «публічний простір» [Грищенко М. Публічний простір міста як об'єкт соціологічного дослідження [Електронний ресурс] / М. Грищенко // Соціологія. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/download/pdf/297935318.pdf>].

Найширшим поняттям серед наданого переліку безумовно є саме «соціальний простір», який може трактуватись як через призму філософії буття, де виступає буквально олюдненим фізичним простором, так й абсолютно різноманітними гібридними просторами, «на думку М. Кон, які виконують публічні функції, але не відповідають усім критеріям традиційних публічних просторів: від кафе до торговельних центрів» [Лукін С. І. Механізми формування публічного простору в процесах державотворення в Україні [Електронний ресурс] / Сергій Ігорович Лукін. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/disLykin.pdf>]. «Суспільний простір» сприймається як категорія, що передбачає співвідношення із поняттям «суспільства», яке ми розглядали раніше, тобто чогось цілісного, що охоплює різні масштаби та може включати просторові практики, що є основою для формування та вираження соціальних ідентичностей, взаємодій та спільної діяльності. «Американський соціолог Рей Ольденбург визначає поняття публічного простору як «третє місце». Першим, необхідним для людини є дім, другим – місце роботи, де людина отримує заробіток, а третє – публічний простір, тобто сфера відкритого для всіх охочих спілкування, яка є одночасно основою створення спільноти та її кращим

результатом» [Чича Є. Д. Уявлення про Бессарабський ринок як публічний простір міста Києва в умовах карантинних обмежень [Електронний ресурс] / Є. Д. Чича. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a883e8a8-cb87-4191-b297-1974466233af/content>].

«Термін «публічний простір» більшою мірою відповідає простору дискусій, дебатів, народних зібрань, щось на зразок Афінської агори – місця обговорення суспільно значущих питань» [Севрук О. Публічний простір як об'єкт правового регулювання / О. Севрук. // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2017. – С. 163–169.]. Такий приклад відображає важливість участі індивідів у формуванні спільного простору через символізм історичної традиції.

1.2. Роль публічного простору у формуванні громадського життя столиці

«Київ – столиця громадського життя». Ми не один раз зустрічали цю тезу в риториці ведучих новин на провідних телеканалах країни, на сторінках газет, журналів та інших паперових й електронних видань, з уст близьких та знайомих. Дійсно, громадське життя в місті розквітає, а публічний простір відіграє важливу роль у створенні сприятливого середовища для соціокультурного розвитку та формування громадської свідомості, що є вкрай динамічними на одному рівні зі змінами у суспільстві. Громадська свідомість визначає спосіб сприйняття та оцінки соціальної дійсності, впливає на формування цінностей та спрямованості суспільства, оскільки є частиною колективної свідомості суспільства.

«Право на місто є не ексклюзивним правом індивіда, а цілеспрямованим колективним правом», – пише у книзі «Бунтівні міста» географ Девід Гарві» [Cedos. Як реалізувати своє право на місто: презентація досліджень і дискусія [Електронний ресурс] / Cedos. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://cedos.org.ua/events/yak-realizuvaty-svoeye-pravo-na-misto-prezentacziya->

doslidzhen-i-dyskusiya/]. Ця цитата відображає концепцію «права на місто», яка була запропонована французьким соціологом Хенрі Лефевром. Згідно з нею, місто повинно бути доступним для всіх його мешканців, а не лише для обмеженої групи привілейованих осіб, які позбавили інших переваг урбаністичного способу життя та простору для репрезентації. Право на місто підкреслює необхідність включення всіх громадян у процес прийняття рішень щодо розвитку та управління містом. Це право змінювати себе, змінюючи місто навколо себе. «Міський публічний простір — це передусім місце реалізації громадянських і політичних прав, місце де люди можуть зібратись, щоб одразу бути побаченими і почутими» [Тищенко І. Що таке міський публічний простір [Електронний ресурс] / Ігор Тищенко // Mistosite. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/shcho-take-miskyi-publichnyi-prostir>]. Такі місця створюють можливості для демократичного діалогу, взаєморозуміння та формування громадянського консенсусу. Публічний простір може слугувати платформою для розвитку громадського активізму, громадських рухів та інших форм громадської участі. «М. Перселл виокремлює два виміри права на місто: 1) право на участь (the right to participation), яке передбачає, що городяни мають можливість / повинні ухвалювати рішення щодо будь-яких питань, пов'язаних з містом; 2) право на привласнення (the right to appropriation), яке реалізується через можливість доступу до міських об'єктів / простору в цілому та їх використання відповідно до потреб чи уявлень містян» [Гудзенко О. З. Публічна сфера міста: суб'єкти, практики, механізми, (пере)форматування [Електронний ресурс] / О. З. Гудзенко, А. В. Демичева, О. І. Зубарева // Видавничо-поліграфічний дім "Формат А+". – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <http://library.dnu.dp.ua/publiczna.pdf>]. Ці два виміри права на місто забезпечують участь у формуванні громадського простору, зміцнюють громадську свідомість та сприяють розвитку міського середовища, що відповідає потребам та бажанням мешканців міста. Аккончі Віто визначив два типи місць, які відповідають цим вимірам в контексті того, де містяни

збираються проводити час. «Перший тип — це простір, що є публічним, місце, де люди збираються, бо мають право на це місце. Другий тип — це простір, що стає публічним, місце, де люди збираються саме тому, що не мають на нього права, — місце, що перетворюється на публічне силою, зусиллями самих людей» [Шліпченко С. (Не)Задоволення публічними просторами [Електронний ресурс] / С. Шліпченко, І. Тищенко. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://ua.boell.org/sites/default/files/urban_studies_3_edit.pdf].

Повертаючись до визначень «публічного простору» в контексті громадського не варто оминати й поняття «публічної сфери». У працях Юргена Габермаса поняття інтерпретується як «інституційована арена дискурсивної інтеракції» [Гудзенко О. З. Публічна сфера міста: суб'єкти, практики, механізми, (пере)форматування [Електронний ресурс] / О. З. Гудзенко, А. В. Демичева, О. І. Зубарева // Видавничо-поліграфічний дім "Формат А+". – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <http://library.dnu.dp.ua/publiczna.pdf>] та умовний «посередник» між суспільством та державою. «Н. Фрейзер називає публічні сфери «subaltern counter publics», маючи на увазі те, що існують паралельні дискурсивні арени, в яких члени витіснених із офіційної публічної сфери та постійно дискримінованих соціальних груп можуть виробляти альтернативні дискурси, зокрема і щодо власної ідентичності» [Гудзенко О. З. Публічна сфера міста: суб'єкти, практики, механізми, (пере)форматування [Електронний ресурс] / О. З. Гудзенко, А. В. Демичева, О. І. Зубарева // Видавничо-поліграфічний дім "Формат А+". – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <http://library.dnu.dp.ua/publiczna.pdf>]. Вони виконують важливу роль у забезпеченні голосу меншинам та тим, хто відчуває соціальну маргіналізацію. Ці альтернативні дискурси можуть привертати увагу громадськості, порушувати усталені стереотипи. Для Ханни Арендт публічна сфера виступає місцем, де людина стає громадянином, бере участь особисто в обговоренні суспільних справ, привселюдно виражає свої думки та обмінюється ними з іншими громадянами [Гудзенко О. З. Публічна сфера міста: суб'єкти,

практики, механізми, (пере)форматування [Електронний ресурс] / О. З. Гудзенко, А. В. Демичева, О. І. Зубарєва // Видавничо-поліграфічний дім "Формат А+". – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <http://library.dnu.dp.ua/publiczna.pdf>].

Юрген Габермас розглядав публічну сферу як систему-процес деліберації. «Істотною потребою є виправлення методів та умов, дебатів, дискусій та практик переконань. Деліберативна політика забезпечується через дискурсивну структуру формування думки та волі, яка виконує її соціально-інтегративну функцію лише в тому, що громадяни очікують певних результатів, хоча дискурсивний рівень публічних дебатів може виникати і конституюватися на більш важливому рівні. Він не повинен бути прихований у чорній скрині і має бути операціоналізований певними індикаторами» [Гудзенко О. З. Публічна сфера міста: суб'єкти, практики, механізми, (пере)форматування [Електронний ресурс] / О. З. Гудзенко, А. В. Демичева, О. І. Зубарєва // Видавничо-поліграфічний дім "Формат А+". – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <http://library.dnu.dp.ua/publiczna.pdf>]. В результаті деліберації досягається більш демократичне та легітимне прийняття рішень, що враховує потреби та інтереси містян за рахунок громадської дискусії.

Ханна Арендт, за прикладом Габермаса, визначає публічний простір «ареною», на якій індивіди ніби виступають один перед одним. Вона вважає за базові характеристики публічного простору — словесні прояви та безпосередньо дії. Тобто щойно публічний простір стає «гласним» та «видимим», його масштаби досягають рівня створення «загальної реальності». Істиною стає значення «бути», яке трансформується в «існувати», тобто бути частиною реальності – бути частиною публічного простору, спільноти. [Радіонова Л. О. Публічна влада [Електронний ресурс] / Л. О. Радіонова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу:http://eprints.kname.edu.ua/50975/1/2018_%D0%9F%D0%95%D0%A7_138_%D0%9B_%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87_%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0_%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D

1%86%D0%B8%D0%B8.pdf]. Проте сьогодні публічний простір міста зазнає значної трансформації та вже далеко не є майданчиком чи «ареною» для спілкування, лише для «спостереження» (за Р. Сеннетом) [Грищенко М. Публічний простір міста як об'єкт соціологічного дослідження [Електронний ресурс] / М. Грищенко // Соціологія. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/download/pdf/297935318.pdf>]. Дещо пасивне спостереження та концентроване споживання інформації більш поширене, аніж активне спілкування та обмін «гласністю». Одним з прикладів такої трансформації є зростання використання смартфонів у публічних просторах, що зміщує акцент на «буття дійсним» у кав'ярнях, парках, громадському транспорті, на площах міста та тротуарних доріжках. Це може створювати відчуття віддаленості та зменшувати безпосередній контакт й взаємодію між людьми. Крім того, зростання використання візуальних медіа, таких як рекламні плакати, екрани, відео інсталяції та мультимедійні пристрої, також впливає на публічний простір міста, створюючи відчуття перенасиченості. Анрі Лефевр відмічає, що поняття «вулиці» в сучасності розмивається все більше, а функції, які вона має виконувати, як от місце для спілкування та соціальних взаємодій, зазнають значних змін. Міський простір віддає свій потенціал для розвитку комерційної та рекреаційної діяльності. Проте, вулиці зберігають свій історичний контекст, архітектурні особливості та місцеву культуру, що сприяє створенню своєрідної атмосфери, характеру та унікальності

«Вулиця вириває людей із стану ізоляції і дефіциту спілкування. Спонтанний театр, місце ігор без чітких правил і тим більш цікавих, місце зустрічей і багато численних спонукань – матеріальних, культурних, духовних – вулиця виявляється необхідною» [Радіонова Л. О. Публічна влада [Електронний ресурс] / Л. О. Радіонова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу:http://eprints.kname.edu.ua/50975/1/2018_%D0%9F%D0%95%D0%A7_138_%D0%9B_%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87_%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0_%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D

1%86%D0%B8%D0%B8.pdf]. В динамічному ритмі, постійному русі та енергії формується справжній пульс міста в його принципі свободи.

«Американська дослідниця Дж. Джейкобс говорить про те, що ці простори виступають свого роду майданчиком для вивчення одне одного та набуття досвіду про зразки публічної поведінки, взаємодії різних соціальних груп, шляхом безпосереднього спостереження за публічним простором» [Радіонова Л. О. Публічна влада [Електронний ресурс] / Л. О. Радіонова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу:http://eprints.kname.edu.ua/50975/1/2018_%D0%9F%D0%95%D0%A7_138_%D0%9B_%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87_%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0_%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8.pdf]. Таке спостереження надає можливість відчувати соціальну динаміку, досягнути культурні норми та звичаї, а також про вплив публічного простору на поведінку людей. Це сприяє збагаченню індивідуального досвіду та прямого виходу до соціального контексту.

Ідеальна модель публічного простору враховує здебільшого три основних аспекти суспільного життя: культурний, соціальний та політичний. Культурний аспект включає процеси формування та відтворення міської культури. Соціальний аспект охоплює взаємодію між людьми, незалежно від того знайомі вони, чи ні, та сприяє інтеракції, розвитку взаєморозуміння та зміцненню публічних зв'язків. Політичний аспект - це контроль над владою відповідно до інтересів громади, та це спонукання до дії, шляхом висловлення цих інтересів. «Публічні простори міста, попри нинішню ситуацію втрати ними «традиційної функції», «традиційної форми» та «способів сприйняття» чи навіть вже й впізнаваності, зрозумілості, передбачуваності перебування у просторі, є місцями репрезентації, місцями усвідомлення належності до міста і спільноти. Ідеться про явні та неявні правила, просторові практики та просторові очікування, про просторовий і візуальний режими, що генеруються через ці простори» [Гудзенко О. З. Публічна сфера міста: суб'єкти, практики, механізми, (пере)форматування [Електронний ресурс] / О. З. Гудзенко, А. В.

Демичева, О. І. Зубарева // Видавничо-поліграфічний дім "Формат А+". – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <http://library.dnu.dp.ua/publiczna.pdf>].

«Залучення жителів до проєктування, планування та управління просторами, у яких вони живуть, має важливе значення для підтримки якості цих просторів. Громадські простори мають різне застосування і значення у кожному мікрорайоні та населеному пункті. Участь мешканців гарантує, що характер та використання публічного простору задовольняють особливі потреби громади. Якщо простір не відображає вимоги та бажання місцевого населення, він не буде використовуватися або підтримуватися» [Брик Я. Як створити громадський простір: практичні рекомендації для громад [Електронний ресурс] / Я. Брик, А. Хорват, М. Семенишин – Режим доступу до ресурсу: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/776/ULEAD_public.pdf].

Що ми звикли вважати комфортним простором? Той, який відповідає нашим очікуванням чи той, що їх конструює? Насправді, головною його ознакою має бути наявність щирого відчуття приналежності, яке відображає й інші риси, притаманні публічному простору, як, наприклад, доступність. Просто «містяни» в такому просторі стають частиною громадянського суспільства, які невпинно комунікують та взаємодіють.

1.3. Безпека як базовий аспект функціонування публічного простору міста

О. Резніков доводить, що «публічний простір» — це насамперед право громадянина на комфорт, безпеку та доступність. У цьому контексті він є повноцінним показником якості життя [Салій Ю. «Публічний простір» впишуть у Статут Києва [Електронний ресурс] / Ю. Салій. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://hmarochos.kiev.ua/2016/10/03/publichniy-prostir-vpishut-u-statut-kiyeva/>]. Дійсно, публічний простір — це яскравий індикатор якості міського середовища та рівня комфорту, в якому ми перманентно

перебуваємо. Від цього залежить як наше самопочуття, так й бажання вільно перебувати в даному просторі й вдосконалювати його під власні потреби. «Таке усвідомлення є важливою ознакою демократичного суспільства. Як й ідея творення сучасного міста крізь призму концепції не лише доступного відкритого простору, а й «безпечного простору для всіх» на його тлі. Оскільки й поняття «безпеки», за своїм змістом, гарантія захисту першочергових інтересів окремих індивідів на перевагу відчуттю безпеки, що базується на відсутності потенційних загроз, з урахуванням онтологічного навантаження «безпеки» – як вияву якості буття людини» [Фесенко Г. Г. Урбан-антропологічний дискурс філософії безпеки [Електронний ресурс] / Г. Г. Фесенко – Режим доступу до ресурсу: <http://eprints.kname.edu.ua/39773/1/1-Fesenko%20G.pdf>].

«Безпека – це такий стан упорядкованої сукупності суспільних відносин, за якого здійснюють свій природний розвиток здібності й реалізуються соціально значимі потреби особистості, суспільства, держави; належним чином захищені від внутрішніх/зовнішніх, потенційних/явних загроз» [Калашнікова Л. В. Концептуалізація понять «безпека», «безпека життєдіяльності» у межах сучасної соціологічної науки [Електронний ресурс] / Л. В. Калашнікова // Молодий вчений. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/31.pdf>]. Цей стан й дозволяє відчувати себе комфортно як фізично, так й психологічно, створювати умови для сприятливого часопроведенням у публічному просторі. «Комфортом беззаперечно є наявність елементів благоустрою, відповідного сервісу, естетичного задоволення, що робить середовище приємним та зручним для містян» [Денисенко Н. О. Принципи та напрями створення ефективного міського публічного простору [Електронний ресурс] / Н. О. Денисенко – Режим доступу до ресурсу: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/20be4430-cd24-4f95-9e8d-f0a51d5954e1/content>]. Іншими словами, твоє місто – твій дім, а твоя безпека – твій комфорт. Та чи мова завжди йде саме про безпеку як конкретне

визначення, протилежне небезпеці? Їй може передувати відповідне відчуття, що варто розглянути окремо. «Ч. Даас виділяє два види небезпеки: загроза як небезпека (ризик) для тіла, життя, добробуту і свободи як онтологічна об'єктивна загроза та небезпечність в сприйнятті й оцінках цих загроз як епістемологічна невизначеність» [Чинники відчуття безпеки/небезпеки в міському просторі: спроба соціального прогнозування [Електронний ресурс] // Прогноз місто. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.znu.edu.ua/faculty/fsu/nauk/rob/prognoz_m__sto.pdf], що може бути суб'єктивною та залежати від індивідуальних переконань, досвіду, культурного контексту та інших факторів.

«Сприйняття безпеки» – поняття, що охоплює особисті відчуття громадян стосовно рівня безпеки в їх міському оточенні, що на пряму пов'язано з «якістю антропогенного середовища», яке охоплює соціальні, культурні, економічні та фізичні аспекти міського простору. Незалежно від об'єктивного стану безпеки, сприйняття її може впливати на спосіб, яким люди взаємодіють з міським простором. Якщо індивіди відчують себе безпечно та захищено, вони можуть бути більш активними учасниками громадського життя та активніше використовувати в своїх буденних практиках відповідні простори. З іншого боку, виникає відчуття незахищеності, що може призвести до значного обмеження міської активності та недовіри до неї загалом. Забезпечення сприятливого рівня безпеки у публічному просторі вкрай важливе для створення демократичного та життєздатного міста.

«Екзистенційний фокус дослідження безпеки розглядається через проблему «страху перед містом»» [Онищенко Н. Місто як кошмар / Н. Онищенко. // Спільне. – 2010. – С. 148–150.]. Такий страх відображається у негативних емоціях та надмірній тривозі через такі фактори як злочинність, насилля, терористичні загрози, небезпеки дорожнього руху та інші аспекти міського життя, що викликають відчуття незахищеності. Дослідження страху перед містом дозволяють розуміти вплив емоційного стану на поведінку та сприйняття довкілля містянами, а також допомагає ідентифікувати проблемні

області й визначати ризики, з якими зіштовхуються мешканці міста, та розробляти стратегії для поліпшення безпеки й зменшення «суспільного страху перед містом». Дослідження може включати аналіз засобів масової інформації та соціокультурних контекстів, які формують категорії фокусу.

«Людина та її страхи презентовані у роботі Зигмунта Баумана «Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства». Філософ–постмодерніст висвітлює глобальну тенденцію посилення людських тривог, пов'язаних з незахищеністю», й одночасно – «заклопотаністю особистою безпекою» [Фесенко Сучасний світ постав перед суспільством як реальний виклик безпеки існування Така тенденція є відповіддю на глобалізаційні процеси, що призводять до змін в економічних, соціальних та політичних системах в бік нестабільності та невизначеності, страху відносно майбутнього, вразливості, конфліктів на основі напруженості в суспільстві. Економічні та екологічні кризи, безробіття, соціальні конфлікти, терористичні загрози та інші форми насилля несуть глобальний характер, що відображається на сприйнятті та функціонуванні публічного.

Страх існування — це той «невидимий» страх, що знаходиться поза зоною впливу фізичного, та не є площиною об'єктивного виміру. Відчуття віддаленості, відчуженості, відстороненості здійснює розширення масштабу «страху» та визначається такими характеристиками суб'єкта «існування»: відчуття відмежованості (наслідок анонімності, яка є характерною рисою великих міст), самотності (відчуття загубленості серед маси, ізольованості), відсутності можливостей (або самозаперечення), втраті контакту з іншими (особистісних зв'язків) [Фесенко Г. Г. Урбан-антропологічний дискурс філософії безпеки [Електронний ресурс] / Г. Г. Фесенко – Режим доступу до ресурсу: <http://eprints.kname.edu.ua/39773/1/1-Fesenko%20G.pdf>]. Результатами таких переживань стають почуття втрати самоідентифікації та тривожність, що проявляється відносно місця індивіда в суспільстві.

Так, Зигмунт Бауман відмічає: що «добре жити» означає перебувати в русі, а точніше відчувати приємну впевненість через можливість залишити

будь–яке місце, у якому не хочеться більше залишатися [Фесенко Г. Г. Урбан-антропологічний дискурс філософії безпеки [Електронний ресурс] / Г. Г. Фесенко – Режим доступу до ресурсу: <http://eprints.kname.edu.ua/39773/1/1-Fesenko%20G.pdf>]. Бауман розглядає цей рух як спосіб уникнення відчуженості та незадоволення, які можуть виникати під час перебуванн в певному просторі. Таке «добре життя» виступає своєрідною стратегією самозахисту від постійно змінюваного та нестабільного світу. Зміна місцезнаходження та прагнення до свободи вибору відображають потребу у постійній адаптації до нових умов та є своєрідною формою відтворення безпеки в умовах невизначеності та змін.

Небезпека публічних просторів криється в їх ризикованому положенні перетворитись на осередок міського страху, що виникає на тлі «арени» для відображення реального активного життя, що в дійсності залежить від функціонування публічного простору. Суспільство потребує отримання «право на місто», низки демократичних рішень та відкритої комунікативної практики, адже місто створене «для», а не «всупереч».

Висновки до першого розділу

Отже, у першому розділі нами було розглянуто роль міста, як середовища, що визначає ефективне функціонування суспільства, шляхом внутрішніх взаємодій. Варіативність понять «соціального», «суспільного», «громадського» та «публічного» просторів дозволила окреслити важливі для подальшого пізнання ознаки «public space» від загального відкритого «олюдненого» фізичного до конкретного «комунікаційного», де виміри, права та свободи безпосередньо залежать від свідомої залученості містян у співтворенні простору-майданчику для їх існування.

Як ми вже зазначали, публічний простір формує громадську свідомість, цінності та спрямованість суспільства за демократичним принципом, основою якого стають потреби та бажання містян, окреслені їх «правом на місто».

Примати рішення, вступати в дискусії, відстоювати думки на «арені власного публічного простору» - шлях до позитивної трансформації в модель ідеально згенерованого міського середовища для комфортного проживання.

Відсутність «безпечного простору для всіх» як фізичного, так й психологічного, унеможлиблює відчуття комфорту та впливає на місце публічного простору в контексті міської активності. Прагнення до безпеки визначається її сприйняттям через призму соціальних, культурних, економічних та фізичних аспектів, що є виміром якості та рівня життя індивідів.

Розділ 2. Адаптація публічного простору міста Києва до вимушених умов, викликаних початком повномасштабної російсько-української війни

2.1. Правові фактори впливу на функціонування публічного простору Києва під час воєнного стану

«Різке порушення відносної рівноваги зовнішніх та внутрішніх умов буття призводить до того, що індивід знаходиться в ситуації актуальної або потенційної загрози задоволенню своїх основних потреб та свого життя в цілому. Стає все важче змінити свої звичні поведінкові реакції. Відбувається «внутрішня катастрофа»: унеможлиблюється продовження усталеного способу життя та самореалізації. Як результат, «розпадається» уявлення людини про саму себе та свої можливості; втрачається сенс життя, вона переживає кризу, що впливає на виконання нею своїх основних батьківських, професійних, громадянських функцій» [Стельмах С. Профілактика складних життєвих ситуацій: концептуальні поняття / С. Стельмах. // *Social Work and Edukation*. – 2022. – С. 134–146.]. Таким «різким порушенням» та поштовхом став початок повномасштабної російсько-української війни, за яким слідували необ'ємні в розрізі досліджень зміни у сучасному українському суспільстві, що відносно нещодавно у «своєму темпі» почало шлях трансформації, переосмислення цінностей та розвитку в європейському напрямку, чим відзначилися й позитивні зрушення у створенні, формуванні та діяльності публічних просторів міст. «У своїх звичних умовах вони підряджені виконувати ряд важливих функцій: комунікативна функція як місце для зустрічей, спілкування, самовираження, проведення вуличних парадів, спільних святкувань; рекреаційна як місце для прогулянок, відпочинку, розваг, проведення вуличних вистав; політична як місце публічних зборів, дебатів, висловлення незгоди, політичних протестів, політичної боротьби, соціальних рухів, з одного боку, та місцем проведення владою демонстрацій, парадів, з іншого; територіальної ідентифікації та самоідентифікації як місце формування та підтвердження ідентичності; шопінгу як місце проведення

дозвілля» [Мезенцев К. В. Публічні простори Києва: забезпеченість населення та сучасна трансформація / К. В. Мезенцев. // Часопис соціально-економічної географії: зб. наук. праць. – 2011. – С. 39–47.]. Навіть найменші фактори впливу здатні значно порушити функціонування публічного простору як цілісної системи, а запровадження в країні воєнного стану автоматично ставить під сумнів відповідність визначення простору до середовища, в яке воно вимушено трансформується під дією нових обставин.

«У працях Ю. Габермаса взаємодія держави та громадянського суспільства простежується в контексті симбіозу та співіснування особистості та офіційних структур держави, а також системного та життєвого світів» [Чумаков Д. Генеза теоретичних і концептуальних засад взаємодії громадянського суспільства та інституту держави / Д. Чумаков. // Політологічні записки. – 2013. – С. 218–227.]. Простір, в якому ця взаємодія відбувається, відіграє роль медіатора для забезпечення та підтримання гармонійного демократичного розвитку.

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента було введено воєнний стан, як особливий правовий режим, що передбачає тимчасові зміни й обмеження у правовому контексті держави з метою забезпечення захисту громадян, територіальної цілісності та державного суверенітету [Указ Президента України. Про введення воєнного стану в Україні [Електронний ресурс] / Указ Президента України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>].

З початком повномасштабного вторгнення фізичний простір країни разом з географічними кордонами міст та областей умовно поділяються на декілька категорій: «окуповані території», «деокуповані території», «території, на яких безпосередньо відбуваються бойові дії», «прифронтові території», «відносно безпечні території». До останньої категорії відносяться території, віддалені від зон бойових дій, але абсолютно вразливі до ударів ворога, тому не є місцями безпеки. Залежно від того як класифікуються такі

«відносно безпечні території» виникає необхідність дещо видозмінювати правовий режим для окремих міст та громад, оскільки й функції вони виконують різні. Київ, як столиця, приймає позицію міста-лідера та обов'язок забезпечувати координацію й керівництво в умовах війни. Відповідно змінюється й характер та динаміка функціонування публічного простору міста.

У рамках заходів правового режиму відбувається набуття цілком чіткого поділу об'єктів, що передбачає виділення в окрему категорію об'єктів критичної інфраструктури й тих, що безпосередньо працюють задля підтримання нашої буденності, та введення особливого режиму їх роботи (за п.1 ст.8) [Указ Президента України. Про введення воєнного стану в Україні [Електронний ресурс] / Указ Президента України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>]. Тобто такі об'єкти можуть бути обмежені для публічного доступу або мати контрольований доступ.

Наприклад, Урядовий квартал, що знаходиться в самому серці Києва, насиченому такими важливими владними установами: Офіс президента, Кабмін, Верховна Рада тощо. Район, який слугував для місцевих мешканців, туристів та гостей міста основою маршруту історичними вуличками, що поєднують весь «центр», підтримуючи «пульс», перетворився на вкрай обмежений. Виникло питання створення обхідних шляхів та альтернативних маршрутів, які проходять поза межами контрольної зони та дають можливість досягти потрібного пункту призначення, змінюючи ментальні карти населення. «Гармонізація міського громадського простору можлива за допомогою розробки форм, включених у поведінку міських «акторів», що передбачає не лише різноманітність форм і типів просторів, але і їх благоустрій відповідно до запитів представників різних субкультур та міських спільнот» [Полюга В. Феномен міського публічного простору (одна вулиця, два дні, місто-мільйонник: досвід соціального експерименту в місті Одеса) [Електронний

ресурс] / Василь Полюга // Соціологічні студії. – 2016. – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.sociostudios.vnu.edu.ua/index.php/socio/article/view/187/151>].

Транспортна система міста зазнала змін в графіках роботи та їх режимі, що передбачає також встановлення контрольних пунктів й блокпостів, які створюють відчуття контролю, напруженості, незручності та неспокою. Встановлення бар'єрів, огорож та інших елементів-частин захисних споруд не лише псує архітектурне середовище, а й впливають на доступність простору. Практика вільного переміщення як на персональному транспорті, так й на громадському —«загальноприйнятий зразок поведінки і звичка мислення» [Бідняк М. Н. Виробничі системи на транспорті: теорія і практика: монографія / М. Н. Бідняк, В. В. Біліченко. // УНІВЕРСУМ–Вінниця. – 2006. – С. 176.] відчувається як шаблон або патерн, що руйнується залежно від насиченості вказаних вище елементів в публічному просторі.

Задля зменшення ризиків неправомірної діяльності, терористичних актів тощо, створюючи більш безпечне середовище для пасажирів та громадян, що визначаються мобільністю, на трьох залізничних вокзалах (Центральний, Південний та Приміський), було введено перевірку документів та особистих речей, що суперечить образу «гостинності міста», що є окремою культурою та моделлю публічної поведінки. Якщо вдаватись до аналогій, то «саме заклади гостинності під час комунікативної взаємодії, ознакою якої є рівність, дружнє, задушевне спілкування в колі однодумців і приятелів, здатні якщо не подолати, то, принаймні, пом'якшити протиріччя міського способу життя» [Пилипів В. В. Гостинність у публічному просторі європейського індустріального міста / В. В. Пилипів. // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. – 2017.]. Такими закладами можуть виступати кав'ярні, що організують доступ до літньої тераси, де їх гостинність починається з порогу. Так й вокзал зустрічає тисячі й тисячі потенційних мешканців міста, як «високо транзитний» простір.

Впровадження комендантської години (за п.5 ст.8) [Указ Президента України. Про введення воєнного стану в Україні [Електронний ресурс] / Указ Президента України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>] передбачає обмеження доступу до відвідування будь-яких просторів в нічний час без спеціальних, призначених для такої “події” перепусток й посвідчень. Оскільки у більшості мешканців міст через зайнятість час на відпочинок й соціальні активності регламентований переважно на вечірній та нічний період доби, в суспільстві виникає дисонанс. Таке обмеження знаходиться в протиріччі з очікуваннями та потребами містян, регулюючи просторову динаміку. Як наслідок, місто «засинає», а доступ до цілодобових послуг обмежується. Зокрема, аптеки стають предметом обговорень серед киян, оскільки отримання необхідних медичних засобів та лікарських препаратів є базовим правом людини, а не задоволенням вторинних потреб, спрямованих, наприклад, на розваги, які у нічний час вже давно не є стандартами поведінки в суспільстві та підлягають осуду населення, якщо відбуваються в публічних просторах. «За Лайманом і Скоттом, саме існування соціальних норм, керуючих поведінкою в натовпі, демонструє соціальний характер публічного простору» [Грищенко М. Публічний простір міста як об'єкт соціологічного дослідження [Електронний ресурс] / М. Грищенко // Соціологія. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/download/pdf/297935318.pdf>].

Обмеження свободи пересування громадян (за п.6 ст.8) [Указ Президента України. Про введення воєнного стану в Україні [Електронний ресурс] / Указ Президента України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>] особливо гостро відчувається під час повітряної тривоги - спеціального звукового сигналу, що є системою сповіщення населення про можливу загрозу атак по місту з повітряного простору. Київське метро сконструйоване таким чином, що має наземні та підземні станції і відповідно перші не можуть слугувати просторами безпеки, тому й припиняють свою роботу як міського транспорту. Потяги

метрополітену припиняють курсувати наземними станціями, що унеможлиблює переміщення з одного берега міста на інший й створює чимало проблем для мешканців міста, які змушені перебудовувати свої буденні маршрути. Хоча такі обмеження можуть створювати тимчасові труднощі, вони мають на меті мінімізувати ризики можливих негативних наслідків.

Роль метрополітену під час воєнного стану не обмежується звичним транзитним простором, він функціонує як безпечне укриття для тисяч українців як вдень, так й вночі, оскільки як й інші укриття перебуває у вільному доступі цілодобово. «Сучасні міста вже не здатні обійтись без використання підземного простору, котре може постати ключем до збереження оточуючого середовища та покращення умов життя людей» [Лисиков Б. А. Использование подземного пространства: Монография / Б. А. Лисиков, А. А. Каплюхин. – Донецьк: Норд-Компьютер, 2005.]. Дійсно, метро тепер асоціюється не з мобільністю, а із статикою, відчуттям спокою, захищеності. «Така ознака третього місця, як статичність, допомагає у формуванні відчуття приналежності до нього, через можливість повернутися. Відчуття приналежності у своїй суті багатовимірне, і будується на повсякденних практиках людини» [Сало Д. А. Трансформація простору культурно-дозвіллевих практик молоді в умовах пандемії [Електронний ресурс] / Д. А. Сало. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/2921/Salo_bak.pdf?sequence=1&isAllowed=y]. Метро стало багатовимірним явищем, яке потребує змінюється в залежності від потреби, тому особливо цінується містянами.

«Зазвичай, громадянську активність прийнято розглядати в контексті політичної залученості громадян в поле влади за допомогою соціального капіталу участі в недержавних суспільних рухах. Однак, такий підхід занадто вузький, оскільки низовий активізм має відношення не тільки до політики, а й до соціально-значимих дій і є вбудованим в повсякденне життя людини» [Грищенко М. Публічний простір міста як об'єкт соціологічного дослідження [Електронний ресурс] / М. Грищенко // Соціологія. – 2016. – Режим доступу до

ресурсу: <https://core.ac.uk/download/pdf/297935318.pdf>], тому заборона на проведення мирних зборів, мітингів, демонстрацій та інших масових заходів (за п.8 ст.8) [Указ Президента України. Про введення воєнного стану в Україні [Електронний ресурс] / Указ Президента України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>] для міських активістів, соціально відповідальних громадян та небайдужих містян. послугувала виокремленням великого пласту волонтерської діяльності, наприклад.

Скільки деструктиву б не вносили до буденних практик функціонування публічних просторів міста правові фактори, але безпека й комфорт співіснують в ньому під час воєнного стану настільки, наскільки це можливо саме завдяки ефективній взаємодії, комунікації та довірі держави та громадян.

2.2. Взаємозаміна понять приватного та публічного простору міста в умовах війни

Різниця у сприйнятті «публічного» та «приватного» має прив'язку до конкретних категорій, за якими їх можна класифікувати. Наприклад, поняття «свободи» відзначає в асоціативному ряду саме приватну сферу життя, оскільки наявність відкритого масштабного простору не є тотожним до вільного волевиявлення як на словах, так й на діях, адже передбачає постійне безперервне потокове оточення іншими індивідами. Приватність вважається чимось інтимним, особистим, домашнім, тим, що не виноситься за лаштунки та має більше потенціалу бути розкритим. А от «поліфункціональність» - характерна риса публічного простору, потенціал якої розкривається через різноманітність діяльності, множинність комбінацій взаємодій та стратегій поведінки. Українська дослідниця Олена Ходус зазначає, що «з одного боку, приватне протиставляється публічному, як щось приховане, невидиме, на відміну від видимого, явного, доступного. З іншого боку, приватне життя розуміється як щось особисте, індивідуальне на протигагу груповому, колективному, соціальному початку» [Грищенко М. Публічний простір міста

як об'єкт соціологічного дослідження [Електронний ресурс] / М. Грищенко // Соціологія. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/download/pdf/297935318.pdf>]. Насправді, простори сучасних міст вже давно не поділяються за умовними ознаками на «приватні» та «публічні», оскільки взаємодії між ними ускладнюються разом з економічними, політичними та культурними аспектами.

До остаточного розмивання цих понять додалось й введення воєнного стану, що змінив сам контекст сприйняття просторів. Труднощі в оцінці та розумінні ефективності простору на цій основі можуть виникати в найвідповідальніший момент, коли ризики зависокі, а відчуття паніки заважає швидко реагувати на такі виклики, як сповіщення про повітряну тривогу. Важко самостійно визначити, які частини простору навколо є безпечними та доступними для пошуку укриття, а які можуть навпаки припиняти своє функціонування на час загрози. Наприклад, мережеві кав'ярні зачиняються для відвідування, оскільки їх політика компанії передбачає першочергово турботу про безпеку персоналу, а кав'ярня «третьої хвилі» продовжує приймати замовлення, наголошуючи, що відвідувачі можуть залишити простір та пройти до найближчого укриття. Цей приклад умовний настільки, наскільки багато кав'ярень загалом функціонує в міському просторі Києва.

Підвали концерт-залів, сховища всередині книжкових магазинів, фітнес-центрів, театрів, барів та найнесподіваніших закладів, які пропонує столиця в умовах війни слугують не закинутими приватними складовими просторами-приміщеннями, а надійними укриттями, що забезпечують притулок для всіх, хто його потребує у конкретний час. Такі простори, завдяки своїй прихованій природі, можуть бути менш очевидними цілями для атак та привертати менше уваги, ніж об'єкти інфраструктури та житлові будинки, наприклад.

Перетворення приватних просторів на публічні - практика постраждалої від війни інфраструктури та внутрішньо переміщених осіб, які потребують негайного, а можливо й довготривалого притулку. Один з часто використовуваних варіантів - перетворення студентських гуртожитків на

тимчасові житлові приміщення, що можуть забезпечити базові зручності та задовільними потреби тимчасово переміщених осіб. Досить схожим варіантом слугують й тимчасові споруди - мобільні конструкції для проживання, що формують цілі модульні містечка з спеціальних контейнерів, або ж мобільних одиниць, які передбачають доступ до води, електрики та відповідних санітарні умови. Такі простори дозволяють створювати всередині власні міні-простори із певним рівнем комфорту та безпеки. Важливо, що ці споруди сприяють відновленню після травматичних подій та підтримці від спільноти навколо.

«Звуження» простору від публічного до приватного відбувається також за участі власних структур, що скеровують свою політику на запобігання масовим скупченням людей, не залишаючи вибору окрім як тимчасово перемістити положення основного простору для соціальної взаємодії та комунікації на приватний простір. Як це відбувається? До прикладу, святкування Дня Незалежності України, що стало й вагомою датою півріччя з початку повномасштабного вторгнення з метою безпеки було скасовано повністю з накладенням додаткового обмеження у вигляді скорочення графіку роботи міського громадського транспорту, включаючи метрополітен, та закладів харчування й надання послуг, на декілька годин раніше комендантської години. Результатом такого «експерименту» стала популярність місцевих служб таксі навколо центральної площі Києва та закладів, що певним чином оминули обмеження, призначені владою міста.

Зміна характеру вуличного публічного простору полягає у трансформації соціальних взаємодій на місця для інших спеціалізованих цілей: розташування блокпостів, контрольних пунктів або збірних пунктів ресурсів. Відображенням нової дійсності стають також такі перепрограмування публічних просторів як парки, площі, пішохідні вулиці, які стають майданчиками для встановлення тимчасових споруд (інфраструктури), що несуть практичне в момент створення значення. Наприклад, обігрівальні пункти, які стали «рятівними» просторами для містян під час постійних відключень електроенергії через обстріли столиці.

Виснажені постійними загрозами блекаутів та відсутності доступу до мережі громадяни активно використовували ресурс, що надавався безкоштовно в будь-якій точці міста (за офіційною картою таких пунктів).

Швидка адаптації до несприятливих умов вимагає й негайних трансформацій, видозмін, «жонглювань ресурсами» та використання приватних й публічних просторів як єдиної нерозмежованої системи понять, окреслених заради спільного результату.

2.3. Соціокультурний розвиток міста Києва під впливом воєнного контексту

«Місто в сучасності – це територія перманентної перехідності, коли повністю реконструюється й ціннісно-смилова картина світу» [Ємільяненко Є. Урбаністичні перспективи і свобода сучасної людини [Електронний ресурс] / Є. Ємільяненко // Філософські виміри сучасного світу. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://visnik.knute.edu.ua/files/2015/03_2/7.pdf]. Сучасне місто постає перед нами ареною постійних трансформацій, де старі цінності замінюються, видозмінюються або втрачають своє значення, а нові ідеї, технології та форми конструюють простір навколо, що створює виклики та безмежні можливості впровадження відповідей на них в соціокультурному контексті міста: перехід до демократичних цінностей, інтеграція в європейський простір, зміна соціально-економічної ситуації, розбудова громадянського суспільства та розширення поняття національної свідомості. Основою, що й виступає цією «ареною» є публічний простір. М. Грищенко наголошує на його штучності створення та бутті як елемента відтворення й творення соціальної реальності [Грищенко М. Публічний простір міста як об'єкт соціологічного дослідження [Електронний ресурс] / М. Грищенко // Соціологія. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/download/pdf/297935318.pdf>]. Дійсно, в цьому контексті

новою соціальною закономірністю соціальної реальності стає глибинна українізація.

Зміна культурних стереотипів є важливим аспектом гармонійного розвитку міста, що передбачає перегляд та переосмислення історичних подій та персоналій, що раніше були належним чином шановані та включені у буденний простір. Як от, наприклад, станція метро «площа Льва Толстого» та власне однойменна міська площа й зупинка транспорту неподалік метрополітену. Таке перейменування не є сліпим та таким, що існує у відриві від усвідомлення деструктивного впливу російської культури, а саме літератури, на наш простір, що також є ознакою визнання нами бувшої меншовартості через підтримку ідеї переваг російської «високої» культури над нашою власною, та надмірного впливу й засіювання сумнівів у самосвідомості українців.

Воєнний контекст спонукає до нових дебатів та дискусій щодо минулого міста, його ідентичності та національної спадщини крізь призму колективної пам'яті та спільного досвіду, а також через відображення менталітету мешканців, їхнього способу життя, цінностей та спільних ритуалів. В реаліях війни історія міста переписується з кожним днем, формуючи нові символи, обряди та місця особливого значення завдяки гострій необхідності у прояві національної свідомості в публічному просторі.

Воєнна загроза може спонукати до зміцнення спільності та солідарності, впливаючи на способи спілкування та сприйняття світу, що характеризується появою нові форм комунікації й зв'язку, щоб забезпечити ефективну передачу інформації задля своєчасної координації дій. Мешканці міста також вбачають поняття «цінностей» з іншої перспективи, виходячи з потреб безпеки, де насамперед цінується мир, свобода, солідарність та взаємоповага між усіма соціальними групами.

Справжнім викликом для міського простору постає збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб та їх активної інтеграції, оскільки відбувається значне розширення культурного різноманіття та окреслюється різниця у

традиціях й перспективах використання публічного простору. Комунікація та взаємодія в ньому регулюються набором певних норм, правил та виразних засобів, прописаних культурним кодом мови. Мова є об'єднуючим фактором, який сприяє швидкій інтеграції індивідів у суспільство та спрацьовує як поділ на «своїх» й «чужих». Якщо «звук міста» можна вважати сигналом повітряної тривоги, то «мовою міста» є намагання зменшити відсоток використання російської мови в публічному просторі, що є предметом не одного дискурсу.

Вже зазначене вище перейменування вулиць, яке відбувається поступово на демократичних засадах через державний мобільний застосунок «Дія», що спрощує комунікацію між громадянами та владою, забезпечуючи більш прозорий та відкритий процес перейменування. Він відкриває можливості для переосмислення історичних назв та встановлення нових, які відповідають сучасним цінностям та потребам суспільства.

Паблік-арт — це звучання простору, його готовність транслювати життя бути його “записником” та аркою для висловлювань. Такі форми творчого самовираження віднаходять міські простори, що стають «місцем звучання свого голосу» [Фасенко Г. Гендерночутливі локації в урбанізованому просторі / Г. Фасенко. // Гендерний журнал «Я». – 2015. – С. 4–6.]. Паблік-арт привертає увагу до питання війни, створюючи емоційний зв'язок із своїми глядачами, що перебувають під впливом власної рефлексії. Графіті, мурали, інсталяції та інші виразні форми створюють нові естетичні враження, перетворюючи сірі стіни та безжиттєві кути в живописні та змістовні твори мистецтва. Крім того, паблік-арт може бути створений спільними зусиллями художників, мешканців міста та навіть держави, що робить його важливим соціальним інструментом, який покликаний підсилювати почуття приналежності до міста та практикувати відкритість до вираження «голосу мас».

«Простори спектаклю»: кінотеатри, стадіони, виставкові зали та подіуми, а також телевізійні ток-шоу – збирають маси людей разом, але концентрують їхню увагу на самому спектаклі, забираючи в них можливість участі й діалогу, а відтак і спільного творення нових вимірів публічності» [Шліпченко С.

(Не)Задоволення публічними просторами [Електронний ресурс] / С. Шліпченко, І. Тищенко. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://ua.boell.org/sites/default/files/urban_studies_3_edit.pdf]. Виставки, концерти, покази фільмів, стендап та будь-яка творчість в умовах війни перетворились на простори, головною функцією яких є зібрання коштів для різноманітних фондів та благодійних організацій. Це своєрідний спосіб спільного творення нових вимірів публічності, де творчість та мистецтво використовуються як інструмент для залучення ресурсів, а також підтримки соціальних та гуманітарних ініціатив, що дозволяє людям не лише споживати культурний продукт, але й брати участь у побудові кращого суспільства.

Принцип «створювати, продукувати та генерувати, змінювати та вдосконалювати» не працюватиме на користь публічним просторам без «захистити», що є основною метою стану, в якому перебуває українське суспільство, тому відповідно захист культурної спадщини у вигляді пам'ятників, архітектурних споруд тощо є життєво необхідним. Без належного захисту, ці елементи нашої історії й культури можуть бути втраченими навіть через незначні пошкодження.

Висновки до другого розділу

Отже, у другому розділі нами було розглянуто зміни у функціонуванні публічного простору міста Києва у період після початку повномасштабної війни та введення в країні воєнного стану. Трансформації просторів, які відбуваються у рамках заходів правового режиму, стають викликом буденності, змінюючи характер, динаміку та ритм міста. Під дією тимчасових обмежень затирається визначення поняття «публічного простору» та відповідності його основних рис (доступність та відкритість) поточному міському середовищу.

Ми визначили, що воєнний стан значно підсилює почуття спільності та солідарності серед громади, що відбивається й у співставленні понять «публічного» та «приватного» просторів, які знаходяться в синергії, хоч й вважаються діаметрально протилежними значеннями. Досягнення спільного результату — забезпечення «відносно безпечного простору» підкріплює позиція «приватного» та «публічного» як єдиної системи, що швидко адаптується під запит суспільства та реалії війни.

Таким чином, сучасне місто конструює свій простір, відтворюючи соціальну реальність. Наше суспільство гостро потребує викорінення сталих культурних стереотипів та моделі міської ідентичності, що не відповідає відрефлексованим та переосмисленим цінностям. Українізація простору в масштабах мегаполісу стала справжнім викликом, та надала можливості для розвитку й перетворення соціокультурного простору на той, що виражає суспільні настрої.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження було спрямоване на виявлення особливостей функціонування публічного простору міста Києва під час російсько-української війни. Для початку, було з'ясовано, що суспільство та будь-яка навіть незначна зміна в його настроях, характері, риса та буденності не сприйматимуться без контексту міського простору, оскільки саме в ньому наше буття як членів суспільства стає поміченим, а соціальне існування підтвердженим. Одним із ключових аспектів дослідження було визначення саме поняття публічного простору крізь призму теоретичних підходів та через порівняння з іншими синонімічними в українській мові поняттями, як «соціальний простір», «суспільний простір» та «громадський простір», що відрізняються від оригінального «public space», але мають спільну основу, що є простором, який твориться під впливом суспільства. Публічний простір розглядається як «арена». «майданчик», «платформа» для реалізації громадянських та політичних прав, а створення «загальної реальності» відбувається шляхом поєднання трьох аспектів суспільного життя: соціального, політичного та культурного. Міське середовище змінюється у відповідності до потреб та бажань містян, якщо ті активно взаємодіють в публічному просторі.

В ході дослідження було підтверджено важливість такої риси публічного простору як «безпека», що є повноцінним показником якості життя у місті та комфорту його членів для конкретних індивідів, що описано поняттям «сприйняття безпеки». Таке «сприйняття» є абсолютно суб'єктивним, та значно впливає на участь індивіда в активностях, яке йому пропонується міським середовищем. Лише достатній рівень безпеки публічного простору може гарантувати демократичність та нормальну життєздатність міста.

Наступним кроком, у дослідженні був перехід від теоретичних засад до виокремлення правових, що за законом України були введені у використання як базових разом з ухваленням наказу про введення в країні воєнного стану

через повномасштабне вторгнення росії на територію нашої держави. Правові фактори стали основою для значних змін у функціонування публічного простору міст, зокрема Києва, з метою максимального захисту населення, що перебуває в місті під час воєнного стану. Впровадження комендантської години, що обмежує просторову динаміку та ставить її “в рамки”, обмеження вільного доступу до певного типу просторів, що відносяться до категорії стратегічних об’єктів, об’єктів інфраструктури тощо, зміна режиму роботи метрополітену від «транзитного» до «статичного», заборона проведення мирних демонстрацій, мітингів, масових заходів тощо значно похитують настрої в суспільстві, але за рахунок ефективної комунікації між владою країни, окремо міста та його мешканцями, дотримання правових норм здійснюється згідно прописаного законом порядку та регулюється відповідними органами.

Далі, у дослідженні було розкрито зв’язок «публічного» та «приватного», просторів в умовах війни, як таких, що зосереджені насамперед на тому, аби надати тимчасове чи довготривале укриття, прихисток, сховище, новий дім та місце спокою, надійний захист від можливих загроз для населення. Плавність переходів від «публічного» до «приватного» є наочним відображенням нової дійсності, що охопила міський простір за вимушених умов. Такі «перепрограмування» теж мають безліч недоліків й труднощів в оцінці та розумінні ефективності простору з боку містян, що знижує позитивне «сприйняття безпеки», адже в умовах війни розглядати його об’єктивно просто неможливо.

В останньому підрозділі було розглянуто складний та неоднозначний процес «українізації» міського публічного простору Києва, прокладений початком довгого шляху розвитку та змін в суспільстві без культурних стереотипів, без участі у формуванні “нашого власного” простору країни-терориста, без повернення до застарілих деструктивних моделей прояву ідентичності тощо. Ми захищаємо, відстоюємо та створюємо навколо себе нову соціальну реальність.

Список використаних джерел

Cedos. Як реалізувати своє право на місто: презентація досліджень і дискусія [Електронний ресурс] / Cedos. – 2021. – Режим доступу до ресурсу:

<https://cedos.org.ua/events/yak-realizuvaty-svoje-pravo-na-misto-prezentacziya-doslidzhen-i-dyskusiya/>

Park R. E. The city. Chicago: University of Chicago Press / R. E. Park, E. W. Burgess. – 2019.

Wirth L. Urbanism as a Way of Life / L. Wirth., 1938.

Бідняк М. Н. Виробничі системи на транспорті: теорія і практика: монографія / М. Н. Бідняк, В. В. Біліченко. // УНІВЕРСУМ–Вінниця. – 2006. – С. 176.

Брик Я. Як створити громадський простір: практичні рекомендації для громад [Електронний ресурс] / Я. Брик, А. Хорват, М. Семенишин – Режим доступу до ресурсу:

https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/776/ULEAD_public.pdf

Грищенко М. Публічний простір міста як об'єкт соціологічного дослідження [Електронний ресурс] / М. Грищенко // Соціологія. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/download/pdf/297935318.pdf>

Гудзенко О. З. Публічна сфера міста: суб'єкти, практики, механізми, (пере)форматування [Електронний ресурс] / О. З. Гудзенко, А. В. Демичева, О. І. Зубарева // Видавничо-поліграфічний дім "Формат А+". – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <http://library.dnu.dp.ua/publiczna.pdf>

Денисенко Н. О. Принципи та напрями створення ефективного міського публічного простору [Електронний ресурс] / Н. О. Денисенко – Режим доступу до ресурсу:

<https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/20be4430-cd24-4f95-9e8d-f0a51d5954e1/content>

Ємільяненко Є. Урбаністичні перспективи і свобода сучасної людини [Електронний ресурс] / Є. Ємільяненко // Філософські виміри сучасного світу. – 2015. – Режим доступу до ресурсу:

http://visnik.knute.edu.ua/files/2015/03_2/7.pdf

Жулькевська О. В. Суспільний простір міста як об'єкт соціологічного вивчення та емпіричний референт соціальних змін [Електронний ресурс] / О. В. Жулькевська, М. В. Грищенко // Методологія соціологічних досліджень. – 2012. – Режим доступу до ресурсу:

<https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9846/1/zhulkevaska.pdf>

Жулькевська О. Суспільний простір міста як об'єкт соціологічного вивчення та емпіричний референт соціальних змін / О. Жулькевська. // Соціологічні студії. – 2012. – С. 61–66.

Калашнікова Л. В. Концептуалізація понять «безпека», «безпека життєдіяльності» у межах сучасної соціологічної науки [Електронний ресурс] / Л. В. Калашнікова // Молодий вчений. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/31.pdf>

Лисиков Б. А. Использование подземного пространства: Монография / Б. А. Лисиков, А. А. Каплюхін. – Донецьк: Норд-Компьютер, 2005.

Лукін С. І. Механізми формування публічного простору в процесах державотворення в Україні [Електронний ресурс] / Сергій Ігорович Лукін. – 2021. – Режим доступу до ресурсу:

<https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vcheni-rady/disLykin.pdf>

Мезенцев К. В. Публічні простори Києва: забезпеченість населення та сучасна трансформація / К. В. Мезенцев. // Часопис соціально-економічної географії: зб. наук. праць. – 2011. – С. 39–47.

Мозговий Л. І. Соціально-політичні студії / Л. І. Мозговий, В. В. Степанов. – Слов'янськ, 2020.

Онищенко Н. Місто як кошмар / Н. Онищенко. // Спільне. – 2010. – С. 148–150.

Пилипів В. В. Гостинність у публічному просторі європейського індустріального міста / В. В. Пилипів. // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. – 2017.

Полюга В. Феномен міського публічного простору (одна вулиця, два дні, місто-мільйонник: досвід соціального експерименту в місті Одеса) [Електронний ресурс] / Василь Полюга // Соціологічні студії. – 2016. – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.sociostudios.vnu.edu.ua/index.php/socio/article/view/187/151>

Радіонова Л. О. Публічна влада [Електронний ресурс] / Л. О. Радіонова. – 2018. – Режим доступу до

ресурсу:http://eprints.kname.edu.ua/50975/1/2018_%D0%9F%D0%95%D0%A7_138_%D0%9B_%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87_%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0_%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8.pdf

Салій Ю. «Публічний простір» впишуть у Статут Києва [Електронний ресурс] / Ю. Салій. – 2016. – Режим доступу до ресурсу:

<https://hmarochos.kiev.ua/2016/10/03/publichniy-prostir-vpishut-u-statut-kiyeva/>

Сало Д. А. Трансформація простору культурно-дозвіллевих практик молоді в умовах пандемії [Електронний ресурс] / Д. А. Сало. – 2021. – Режим доступу до ресурсу:

https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/2921/Salo_bak.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Севрук О. Публічний простір як об'єкт правового регулювання / О. Севрук. // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2017. – С. 163–169.

Стельмах С. Профілактика складних життєвих ситуацій: концептуальні поняття / С. Стельмах. // Social Work and Edukation. – 2022. – С. 134–146.

Тищенко І. Що таке міський публічний простір [Електронний ресурс] / Ігор Тищенко // Mistosite. – 2015. – Режим доступу до ресурсу:
<https://mistosite.org.ua/ru/articles/shcho-take-miskyi-publichnyi-prostir>

Указ Президента України. Про введення воєнного стану в Україні [Електронний ресурс] / Указ Президента України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>

Фасенко Г. Гендерночутливі локації в урбанізованому просторі / Г. Фасенко. // Гендерний журнал «Я». – 2015. – С. 4–6.

Фесенко Г. Г. Урбан-антропологічний дискурс філософії безпеки [Електронний ресурс] / Г. Г. Фесенко – Режим доступу до ресурсу:
<http://eprints.kname.edu.ua/39773/1/1-Fesenko%20G.pdf>

Чинники відчуття безпеки/небезпеки в міському просторі: спроба соціального прогнозування [Електронний ресурс] // Прогноз місто. – 2019. – Режим доступу до ресурсу:
https://www.znu.edu.ua/faculty/fsu/nauk/rob/prognoz_m__sto.pdf

Чича Є. Д. Уявлення про Бессарабський ринок як публічний простір міста Києва в умовах карантинних обмежень [Електронний ресурс] / Є. Д. Чича. – 2021. – Режим доступу до ресурсу:
<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a883e8a8-cb87-4191-b297-1974466233af/content>

Чумаков Д. Генеза теоретичних і концептуальних засад взаємодії громадянського суспільства та інституту держави / Д. Чумаков. // Політологічні записки. – 2013. – С. 218–227.

Шліпченко С. (Не)Задоволення публічними просторами [Електронний ресурс] / С. Шліпченко, І. Тищенко. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://ua.boell.org/sites/default/files/urban_studies_3_edit.pdf

Реєстрація_____
номер_____
дата_____
підпис лаборанта кафедри**Рекомендовано****до захисту**_____
підпис наукового керівника_____
ініціали, прізвище наукового керівника**Результат захисту**_____
оцінка_____
дата захисту**Голова ЕК**_____
підпис_____
ініціали, прізвище**Члени ЕК**_____
підпис_____
ініціали, прізвище_____
підпис_____
ініціали, прізвище_____
підпис_____
ініціали, прізвище_____
підпис_____
ініціали, прізвище**Секретар ЕК**_____
підпис_____
ініціали, прізви